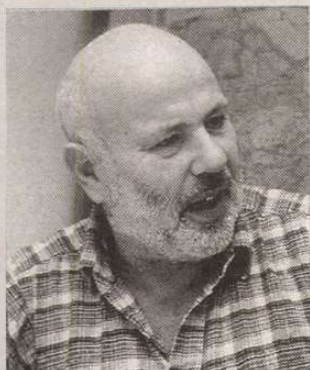

Másnap

Mikor kezdődik egy forradalom másnapja? Éjfélkor? A 23-át 24-étől elválasztó éjfélnél én az utcán buzogtam, feltehetően még a rádió épülete előtt, de talán már a Szabad Nép székháza felé baktatva vagy esetleg ott, az izgága, papírszemetes Blaha Lujza téren. Az „éjjel-nappalnak” nevezett közért majd szétpukkadt a kibe áramló emberektől. Miért épp ez a kép tűnik fel emlékezetemben? Az utcán vidám,

puskás fiatalok. Rengeteg ragyogó arc. Valaki Sztálin-darabkát mutogat. Elfog a bizonyosság, hogy örökre véget ért egy szörnyű korszak. Lerázzuk a bonapartista államrendszer igáját, és felépítjük, szovjet diktátumok helyett a magyar igényekhez, lehetőségekhez igazítva, a szocializmust. Izgatott beszélgetések: mindenki ismerőse itt most mindenkinek. Első rossz élmény, két óra körül: a Lenin körúton, a Gorkij könyvesbolt előtt orosz nyomdatermékeket égetnek. Tűzbe röpülnek cirill betűs könyvek, kották lobognak. Tudom, hogy rendkívüli körülmények közt villámgyorsan aktivizálódó embercsoportok – amelyeket világnézeti hovatartozástól függően „nép”-nek vagy „tömeg”-nek neveznek, és amelyeket én a legszívesebben „lakosság”-nak hívok – a legkönnyebben szimbolikus aktusok segítségével fejezik ki érületüket és összetartozásukat. A könyvégetés mégis a náci hasonló akcióit juttatja eszembe. Ennek ellenére jókedvűen érkezem haza még virradat előtt: új korszak kezdődik, rajtam is múlik, milyen lesz.

Vagy esetleg a lefekvésig terjedő idő még az előző naphoz tartozik, és csak ébredés után kezdődik a másnap? Ez esetben az én másnapomat egy csöngetés vezette be. Lukács György kijelölt trónörököse, egykori évfolyamtársam, Mészáros István állt az ajtóban kísért szemmel. Angyalföldről, Unoka utcai lakásából jött gyakran, és látta a kora reggeli inváziót. Mészáros volt Lukács egyetlen munkásszarmazású tanítványa (meg is kérdezte tőle Veres Péter, mai vitáink intellektuális zamatát profetikusan előlegezve, hogy voltaképpen mit keres a zsidók közt), kamaszkorában lépett be a kommunista pártba, egyetemi ünnepeken a munkásindulók basszus szólóját szép hangján ő dalolta, 1956-ban őt szánták egy Fülep Lajos, Kodály Zoltán, Lukács György nevével fémjelzett, de végül nem engedélyezett folyóirat főszerkesztőjének. Mészáros leroskadt konyhánkban egy hokedlira, széles vállát rázta a zokogás. Aztán felpattant, apró fecnikre tépte kis piros tagkönyvecskéjét, majd földhöz vágta és meg is taposta, ami belőle még megtaposható volt.

Emlékszem: nem a szovjet csapatok bevonulása tört le a leginkább, és nem is az, hogy össze kellett söpörni a konyhában Mészáros párttagságának tépett emlékeit, és nem is a statárium meg a rádióból áradó nagyhangú fenyegetőzések, hanem az a másik rádióhír, amely szerint Nagy Imre lett az ország új miniszterelnöke, halálos ellenségeivel együtt irányítja az országot. Nyilvánvaló volt, hogy most majd a

statáriumot és a szovjet csapatok behívását is az ő nevéhez kapcsolják, vagyis, hogy egyetlen éjszaka alatt lerombolta mindazt, amit több mint három év óta épített. (Új építmények malterjába, hogy maradandó legyen, a vérét kellett bekevernie húsz hónap múlva.)

Mészárossal Lukács Györgyhez mentem, de ő már a pártközpontban időzött. Vagy másnap időzött a pártközpontban, amikor egy másik barátommal, Krassó Miklóssal jártam nála? Lukácstól jöve Krassóval együtt kapaszkodtam fel egy Vámház téren veszteglő szovjet tankra. „Mű nye fasisztü – magyarázta Krassó –, Sztálin fasiszt, Rákosi fasiszt, Gerő fasiszt, Hruscsov fasiszt, mű nye fasisztü.” A húszéves orosz figyelmesen végighallgatta, majd ezt válaszolta: „Rákosi, Gerő, Hruscsov da, Sztálin nyet”. Ilyen bonyolult a történelem. De ez már valószínűleg a másnap másnapján történt, huszonötödikén, mielőtt a ruszki tank megindult volna a Vámház térről az Országház és a vérengzés felé. De melyik nap délutánján pillantottam meg a Bajcsy-Zsilinszky úton egy tiltakozó menet élén jó barátomat, Angyal Istvánt? Szigorú csatlakozásra szólított fel, én azonban szívesebben bóklásztam és csavarogtam, mint meneteltem. (Talán ennek a preferenciámnak köszönhetem, hogy vele ellentétben életben maradtam.) A 23-át követő két éjszaka közül az egyiket az írószövetségben töltöttem, a másikat az egyetem jogi karán. A jogi karon egy lány, aki később besúgó lett, felvarrt egy gombot a kabátomra, és ezt mindketten forradalmi cselekedetnek minősítettük. Az írószövetségben pedig Zelk Zoltán megkért, hogy nézzek ki az ablakon, ott vannak-e még az oroszok. „Miért nem nézel ki te?” – kérdeztem. „Lőnek!” – válaszolta felháborodva. A másnapot és a másnap másnapját tehát nem bírom megkülönböztetni egymástól. Azaz némi különbségtételre mégis képes vagyok, a 25-i, Parlament előtti sortűz miatt. Véletlenül erről is Mészáros István tudósított, támolyogva jött szembe velem a tér felől. „Ne menj tovább” – mondta –, „ne menj tovább”. A hullák látványától akart megkímélni?

Hajlok tehát arra, hogy „másnap”-nak fogjam fel a november 4-i szörnyű hajnalig egymásba gyűrődő, egy tömbbe forrt időt, örömeivel és szorongásaival. Sőt tovább megyek: az első nap az első puska lövéstől addig a pillanatig terjed, amíg a mondott hajnalon rejtelmes okból felébredtem, kint-ről iszonyú csönd áradt, kinyitottam a rádiót és meghallottam Nagy Imre hangját. Ebben az esetben a „másnap” a forradalom másnapja volt, a „forradalmi munkás-paraszt kormány” ellenforradalma, amely több mint három évtizeden át azzal igazolta magát, hogy ezt a megjelölést arra a tiznapos korszakra hártotta át, amelyet leváltott.

Ülök az írógépnél, hivatásos túlélő, és arra gondolok, hogy új másnap fordulója fenyeget. Jön néhány öreg csataló, trombitaszóra sóvárog mindenáron. Azt se bánja, ha más a dallam, mint harminchat évvel ezelőtt. Néhány kudarcos, keserű Rocinante úgy keres magának késői szerepet és kielégülést, elégtételt a szörnyű sérelmekért, hogy utólag igazolja a rágalmakat. Egyikük még azt is elfelejti, amit a halálos zárkában tanult, a másik patájával mártírsírokat tapos össze. A jutalom nem marad el: magyarból világmagyarrá léptetik elő őket, nyakukat költőtenyér paskolja biztatón. Mit várhatunk ettől a másnaptól, amely Kádárt, ha élne, újból megtanítaná a diadalmas mosolyra?